

ФОЛЬКЛОРИСТИКА

УДК 398.23+316.776.34

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-2/40>

Грищенко І. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Наумовська О. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СЮЖЕТ «АА*2140» В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ ВЕЛИКОДНЬОГО ПЕРІОДУ

Актуальність проведеного дослідження зумовлена зростанням інтересу до інтернет-комунікації, сприйняття інтернет-мережі як великого простору для проведення наукових досліджень традиційного і сучасного фольклору. Характерною рисою інтернет-комунікації є інтертекстуальність, свідоме чи несвідоме використання (в оригінальному або ж видозміненому вигляді) давніх традиційних сюжетів, мотивів, образів під час створення-ретрансляції новотворів, що дає підстави зараховувати цей масив текстів до фольклору.

*У статті розглянуто специфіку традиційного казкового сюжету «АА*2140» у фольклорних записах ХІХ – ХХ ст. та сучасних текстах інтернет-фольклору, які входять до групи Великоднього дискурсу (креолізовані тексти, інтернет-меми, форми-новотвори, пости в соціальних мережах, які тематично поєднуються з передсвятковим та Великоднім періодом). Інтернет-фольклор Великоднього періоду вирізняється темпоральністю, циклічністю, локальністю, доречністю та інтертекстуальністю. Завершення Великоднього періоду ознаменовується тим, що інтернет-тексти цієї тематики на певний період втрачають актуальність та доречність, потрапляють до своєрідного архіву, де зберігається тимчасово неактуальна фольклорна інформація. За умови збігу всіх необхідних компонентів для темпоральної, циклічної та доречної категорій фольклорний сюжет повертається з «архіву» і знову використовується для акцентування комічного та демонстрації опозиції Свій-Чужий у релігійному аспекті. У традиційних текстах інтерпретація незвичної поведінки (яка «випадає» із санкціонованої етносоціумом), відхилення від суспільних норм залишаються поза текстом, у новотворах подається пояснення, з акцентом та демонстрацією опозиції Свій і Чужий.*

Розбіжність у поглядах та сприйнятті цієї теми, відмінність цих критеріїв або ж повна опозиційність думки сприяє появі несприйняття, відторгнення, зумовлює появу конфліктних ситуацій.

Ключові слова: фольклор, сюжет, інтернет-комунікація, інтернет-фольклор, Свій-Чужий.

Постановка проблеми. Ритм життя сучасного суспільства передбачає зменшення живого спілкування та збільшення опосередкованої, тобто онлайн-комунікації. Сучасна людина більше часу проводить у віртуальному просторі Інтернету, отримує актуальні новини, необхідну інформацію і реагує також на сторінках соціальних мереж. Усе це позитивно впливає на можливість висловлювання власної позиції, точки зору (у вигляді репосту інтернет-матеріалу, який зацікавив користувача), власного бачення подій сьогодення, проявлення власного творчого начала у вигляді

коментарів, репосту новини чи створення інтернет-мема, формує потенційно фольклорну комунікаційну платформу.

Інтернет-простір представляє широке поле для проведення досліджень у галузі традиційного і сучасного фольклору, враховуючи зміну в трактуванні та його сприйнятті, інтерпретації. Нині фольклор сприймається як відтворення буденного, відображення реальності, сприйняття подій щоденного життя, відгук на події суспільно-політичного та соціально-культурного життя, а не щось несучасне, непотрібне, архаїчне.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтернет-меми, новотвори, креолізовані тексти, реакція інтернет-ретрансляторів як фольклорна комунікація широко використовується для проведення наукових досліджень (М. Алексєєвській, М. Загідуліна, А. Калістратова, Є. Лисенко, О. Михайлова, Т. Сулова, та ін.). Не так давно залучення інтернет-новотворів до наукових досліджень сприймалося неоднозначно, часто лунали сумніви: чи варто залучати цей матеріал, чи дійсно ці твори є фольклором і т. д. Нині ж можемо спостерігати інтенсифікацію процесу залучення масиву інтернет-матеріалів, результатом чого є значна кількість наукових статей і монографій (М. Загідуліна «Теорія інтернет-фольклору: комунікація фольклорного типу і самоідентифікація учасників великих форумів», Т. Сулова «Інтернет-фольклор як засіб комунікації», О. Михайлова «Латинська мова в інтернет-мемах: нова комунікативна функція», О. Павлова «Принципова іманентність котів» та інших елементів комічної ситуації інтернет-дискурсу: від метафори до метонімії», В. Бережний «Інтернет-мем та анекдот: до постановки проблеми», Ж. Денисюк «Постфольклор інтернет-комунікації в аксіологічному вимірі» тощо). Проте питання використання традиційних сюжетів фольклорної прози в інтернет-текстах наразі недостатньо розроблена та висвітлена в наукових дослідженнях, лише поодинокі дослідження наразі демонструють виявлення використання давніх сюжетів у сучасних новотворах (Грищенко І. «Сюжет «1833 Р» у сучасних фольклорних текстах», Грищенко І. «Традиційні сюжети в інтернет-фольклорі етносоціумного спрямування»).

Постановка завдання. Метою цієї статті є виявлення у фольклорних новотворах традиційного сюжету «АА*2140», з'ясування та аналіз специфіки його використання в сучасних текстах із цим сюжетом, що входять до групи Великоднього дискурсу (група фольклорних інтернет-текстів – креолізовані меми, інтернет-комікси, форми-новотвори, пости в соціальних мережах, які тематично поєднуються з передсвятковим та Великоднім періодом), встановлення модифікації використання цього сюжету для відображення досліджуваної проблеми в сучасному інтернет-фольклорі.

Виклад основного матеріалу. Дослідники звертають увагу на трансформації процесів міжособистісної комунікації, що дозволяє миттєво спілкуватися один з одним на відстані. За незначний період розширилися та змінилися шляхи передачі інформації: перехід від розповіді істо-

рій та жартів віч-на-віч, а в ХХ ст. – від оповіді телефоном до обміну ними електронною поштою, смс-повідомленнями й лінком веб-сайту. Вміння розповідати історії та жарти «візуально» й «на слух», шляхом обміну фотографіями, мемами та мультфільмами на великі відстані, а також за допомогою коротких аудіо- та відеофрагментів започаткувала абсолютно нову галузь фольклору, яка має небагато попередників [11, с. 194]. Важко не помітити позитивні зміни у ставленні до фольклору, його вже не сприймають як «простацький пласт» культури суспільства, звільняють від упередженого ставлення. Кожна людина є носієм фольклору, а не лише представники незаможних та малоосвічених мас [5, с. 1–2], як вважалося раніше. Інтернет-комунікація активно послугується фольклорними творами (фольклорними анекдотами, переказами, легендами, повір'ями, пареміями, перифразами, пародійними текстами, апелюванням до народного та псевдонародного досвіду тощо). Самі ж інтернет-тексти характеризуються інтертекстуальністю, яка полягає у свідомому чи несвідомому використанні (в оригінальному або ж видозміненому, осучасненому вигляді) давніх традиційних сюжетів та мотивів, образів.

Основними характеристиками фольклору є спадковість, колективність, традиційність, імпровізаційність, варіативність та ін. Результати дослідження сучасного фольклорного дискурсу демонструють спільні риси традиційного усного фольклору й інтернет-текстів: 1) передача по ланцюжку – персональна передача та переміщення з одного сайту на інший; 2) спонтанність, яка зумовлюється особистою зацікавленістю й відбором; 3) швидке розповсюдження; 4) втрата авторства – як і в усній передачі зазвичай не згадують автора, так й інтернет-тексти часто втрачають свою атрибутику [7, с. 135]. Інтернет-фольклор є результатом збереження, відтворення та ретрансляції традиційного фольклору, так само як і багато десятиліть тому фольклор (інтернет-фольклор) дає засоби для диференціації, розподілу на Своїх і Чужих, що реалізується в уподобанні й ретрансляції інтернет-новотворів доступними шляхами, позитивної або ж негативної реакції.

Дослідження показують зміни в процесі функціонування текстів сучасних фольклорних текстів поза межами усної традиції побутування, також зміни шляхів поширення впливають і на змістове наповнення цих текстів. Мозаїчність, фрагментарність, полікодовість, креолізованість, інтертекстуальність, наявність гіпертексту – це ті риси новотворів, які є характерними для принципів «побудови

текстів культури Постмодерну та доби інформаційного суспільства й глобалізації» [6, с. 63].

Джерелом виникнення творів інтернет-фольклору часто є реальна і конкретна подія в соціально-культурному чи суспільно-політичному житті або ж медійна особа, поведінка чи фраза якої отримала резонанс у суспільстві і відповідну реакцію у вигляді креолізованих текстів (мотиватор, демомотиватор, веб-комікс, комічні відео, вербальні тексти тощо). Це текстові утворення, в яких поєднуються вербальні й невербальні елементи, формується візуальне, структурне, смислове та функціональне ціле, за допомогою чого і здійснюється спрямований комплексний вплив на адресата. Важливою особливістю інтернет-текстів є відповідне інформаційне наповнення, емоції, які вони викликають у учасників інтернет-комунікації. Дослідниками типів активності користувачів соціальних медіа було визначено вісім типів користувачів соціальних медіа з урахуванням специфіки їхньої активності: 1) генератор креолізованого контенту; 2) ініціатор дискусії; 3) активний учасник дискусії; 4) поширювач креолізованого контенту; 5) наслідувач; 6) конформіст; 7) спостерігач; 8) неактивний користувач [9, с. 170]. Тож активність кожного із цих типів користувачів і забезпечує популярність інтернет-творів. Цікаво, що часто користувачі, ретранслятори не здогадуються, що деякі інтернет-меми мають в основі традиційний фольклорний сюжет або мотив, який було зафіксовано наприкінці XIX–XX ст. У давніх фольклорних творах об'єктами інтересу та власної інтерпретації є аспекти життєдіяльності іноетнічного сусіда (доля народу, походження народу, антропометричні дані, харчовий код, мова, культура релігія і т.д.) [3, с. 42].

Для відображення актуальних подій та демонстрації реакції на ці події тексти інтернет-фольклору послуговуються давніми сюжетами. Яскравим прикладом є фольклорні тексти з сюжетом ППС «АА*2140», які можна зустріти як у тексті казки, так і в тексті анекдоту, це пояснюється близькістю анекдоту до соціально-побутової казки (Б. Грінченко «Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях» (1896), М. Драгоманов «Малорусские народные предания и рассказы» (1876), О. Шимченко «Українські людські вигадки» (1895), В. Гнатюк «Галицько-руські анекдоти» (1899), М. Federowski Lud bialoruski na Rusi Litewskiej (1903), Вагач Садок. Вайки, fraszki, podania, przyslowia i piesni na Rusi (1886), Романов Е. Бело-русский сборник (1887) та ін.).

У «Покажчику казкових сюжетів за системою Аарне» Миколи Андреева сюжет «АА*2140» «не зрозуміли один одного: українець запитує солдата, чи не знаходив він його торбу, солдат відповідає, що знайшов мішок, українець: «це не моє»» [1, с. 115] маємо чітку вказівку саме на етнічну приналежність та мовний компонент розвитку сюжету, взаємодії персонажів. У «Порівняльному покажчику сюжетів» сюжет 1699 В (АА*2140) без такої конкретизації: «Не зрозуміли одне одного: називають один і той же предмет різними мовами (мішок-торба і т.д.)» [10], мабуть, задля акценту на східнослов'янському ареалі використання цього сюжету, нівелювання локального характеру і специфіки, підґрунтя для його утворення й функціонування. Фольклорні тексти з цим сюжетом представлені в збірниках кінця XIX – початку XX ст. Традиційні фольклорні тексти з досліджуваним сюжетом можна розподілити на такі групи: 1) обидва персонажі не володіють мовою опонента, тому і виникає непорозуміння (Наприклад, у записках Б. Грінченка «Не зрозумів» [8, с. 41], В. Гнатюка «Русин і Мазур» [2, с. 175], «Русин і москаль» [8, с. 187], М. Драгоманова «Великоруська і малоруська мови» [8, с. 71]); 2) один із персонажів розуміє/ володіє мовою свого опонента і користується цим, щоб висміяти свого опонента (Наприклад, у записках Б. Грінченка «Мужик і поляк» [8, с. 41], О. Шимченка «Мудрий офіцер» [8, с. 188]), використати для вигоди у приватних справах (наприклад, П. Чубинського «Офіцери» [8, с. 174]) тощо.

Предметом цього дослідження є специфіка використання традиційного сюжету «АА*2140» в сучасних новотворах, які входять до Великоднього дискурсу, текстах, об'єднаних категоріями актуальності та доцільності ретрансляції, обмежених часовим періодом доречності. У сучасній Великодній комунікації із сюжетом ППС «АА*2140» можна виокремити такі групи новотворів: 1) інтернет-меми (наприклад, мем (Рис. 1), на якому зображено літню жінку-українку і московитського попа. Використання анти тези дає можливість візуалізувати та акцентувати полярність Свого і Чужого) або ж пости в соціальних мережах (наприклад, який імітує притчу (Рис. 2)) демонструють різницю в номінуванні українських і московитських понять, (наприклад, Великдень/Пасха, паска/куліч, Христос Воскрес/Христос Воскресе та ін.). Порівняймо з текстом, зафіксованим І. Манжурою: «– А так би ти і говорі! Украл у хахлов махальницю (кадило), да большую клопотальницю (книгу), да ту ложку, што поп хахлов корміт» [8, с. 116–117];

Рис. 1.

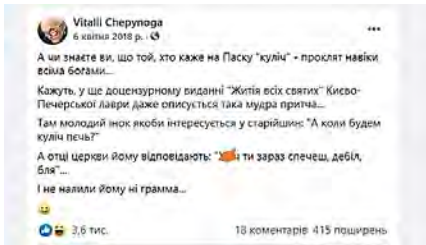

Рис. 2.

2) інтернет-меми з модифікованим традиційним сюжетом – ці новотвори подають тлумачення предметів, які і становлять основу незрозуміння носіїв двох різних мов та культур (наприклад, креолізований інтернет-мем (Рис. 2), інтернет-комікс «*То як ти там на Великодній обрядовий хліб сказав? – Вам почулося! Я чітко сказав паска!*» [4]). На наш погляд, маємо подібність із текстом «*Їхав чоловік та не побачив, коли й мазниця одірвалась. А москаль уздрів та й каже: –Хахол, мазниця. / Чоловік дума, що москаль його лає та й собі одказує: –Москаль-кислиця! / Коли приїхав додому, аж мазниці нема*» [8, с. 41] та ін.);

Рис. 3.

Рис. 4.

3) інтернет-меми про незбіг культурно-релігійного коду, незнання або свідоме недотримання

традицій (прикладом є безвинна фраза «*Ти подивися на нього! Я йому Христос воскрес, а воно мені «Здрасте»*» (Рис. 4) у поєднанні з неочікуваним зображенням, яке і створює специфічну комічність). Також цей приклад інтернет-мему можна сприймати як візуалізацію фіналу сюжету ППС «1696=AA 1696A» (набитий дурак: говорить усе недоладно, його б'ють [10]).

У творах релігійної тематики важливою модифікацією є поява мотиву внутрішньоетнічної опозиції Свій–Чужий (в одних випадках має характер Інакшості, в інших – відбувається чітке розмежування та несприйняття). Наприклад, мовний компонент (відмова та агресивний спротив використанню української мови), релігійний компонент (має місце між представниками різних релігійних напрямів) тощо. В інтернет-текстах Великоднього дискурсу наявні обидва ці компоненти, і відбувається просвітницька, роз'яснювальна комунікація з урахуванням тривалого нав'язування атеїзму, заборони діяльності церкви, які мали місце в радянський період, та негативний вплив «релігійної» організації, створеної за сталінських часів. Цікаво, що нав'язування непритаманних українським мові та культурній і релігійній традиціям, активізувалося під час гібридної війни (Рис. 5). У новотворах саме використання номінувань, які характерні для конкретного релігійного напрямку, є яскравими маркерами для етноідентифікації, визначення етнічно та релігійно Свого і Чужого.

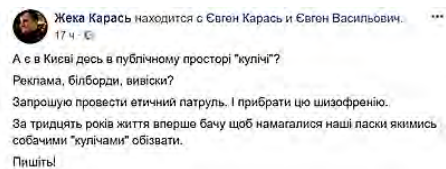

Рис. 5.

Важливо, що в традиційних текстах розтлумачення незвичної поведінки, відхилення від суспільних норм залишається поза текстом, читач (або слухач, урахувуючи усні шляхи передачі традиційного фольклору в ті часи) має здогадатися. У новотворах подається пояснення з акцентом та демонстрацією опозиції Свій і Чужий.

Після завершення Великоднього періоду інтернет-тексти стають на певний період малоцікавими і потрапляють до своєрідного архіву, де зберігається тимчасово неактуальна фольклорна інформація. Проте за умови повторення подібних подій, свят чи ситуацій, новотвори інтернет-фольклору повертаються з архіву і знову використовуються для акцентування комічного. Інтернет-твір може

відтворюватися без змін або ж зазнавати переформування, доповнюватися новими, актуальними компонентами.

Висновки та пропозиції. Отже, розглянуті сучасні новотвори містять традиційний сюжет АА*2140, який органічно вписується в сучасні реалії. Відбуваються зміни в персонажному складі, також має місце акцент на внутрішньоетнічному поділі на Своїх і Чужих. Якщо в текстах, зафіксованих наприкінці ХІХ – початку ХХ ст., відбуваються курйозні ситуації між представниками різних народів (має місце опозиція етнічно Свій та етнічно Чужий), то в сучасних маємо внутрішню стратифікацію на Своїх і Чужих у культурному, релігійному, мовному аспектах.

Інтернет-фольклор Великоднього періоду характеризується *темпоральністю* (часове лімітування/обмеження розповсюдження окреслюється лише Великоднім періодом), *циклічністю* (щорічна повторюваність у часі), *локальністю* (обмеженістю цільової аудиторії – відіграють роль вік, освіта та приналежність до певної соціальної категорії, субкультурна приналежність комунікантів, розуміння співрозмовниками одне

одного), *доречністю* (у цьому випадку необхідними є спільні культурні, релігійні коди, адекватне інтерпретування конкретного фольклорного тексту, тлумачення та сприйняття отриманої інформації, врахування етнічної та вікової категорій), *інтертекстуальністю* (використання власне традиційних фольклорних текстів для відповідної реакції на події в житті, для створення новотворів тощо). Різниця цих критеріїв або ж повна опозиційність думки викликає непорозуміння, несприйняття, відторгнення, сприяє конфліктам.

Р. Франк передбачає інтернет-фольклору (Netlore) тривале існування, бо він існуватиме, допоки людство буде користуватися комп'ютерною технікою та різноманітними гаджетами [11, с. 193]. Використання класичних казкових сюжетів у продукуванні сучасних новотворів відбувається для відображення нагальних питань та проблем, при цьому персональний склад модифікуються відповідно до сучасних реалій. Це є сприятливим полем для проведення фольклористичних досліджень як фольклорного масиву загалом, так і дослідження специфіки окремого сюжету, мотиву, образу в інтернет-комунікації.

Список літератури:

1. Андреев Н. Указатель сказочных сюжетов по системе Аарне. Ленинград, 1929. 118 с.
2. Гнатюк В. Галицько-руські анекдоти. Етнографічний збірник. Львів : Наукове Товариство імені Шевченка, 1899. Т. VI. 374 с.
3. Грищенко І. Сюжет «1833» у сучасних фольклорних текстах. *Література. Фольклор. Проблеми поетики*. 2019. Вип. 43–44. С. 39–45.
4. GONI Мемаси. URL: <https://www.facebook.com/gonimem/photos/492280865461274>
5. Dégh L. American Folklore and the Mass Media. Bloomington and Indianapolis, 1994. 216 p.
6. Денисюк Ж. Постфольклор інтернет-комунікації в аксіологічному вимірі. Київ, 2017. 384 с.
7. Калистратова А. В. О некоторых особенностях современного фольклорного дискурса. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. Серия «Филология»*. 2012. С. 134–139.
8. Міжетнічні стосунки в українських народних казках / упоряд., передм., приміт., словник І. Грищенко. Київ : ЗАТ «Миронівська друкарня», 2009. 252 с.
9. Соснюк О., Остапенко І. Психологічна діагностика типів активності користувачів соціальних медіа. С. 123–124. URL: <https://cutt.ly/SYs1HQV>
10. Сравнительный указатель сюжетов. Восточнославянская сказка / АН СССР. Институт этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая ; сост. Л. Л. Бараг и др. ; отв. ред. К. В. Чистов. Ленинград, 1979. 437 с. URL: <http://www.ruthenia.ru/folklore/sus/index.htm>
11. Frank R. Newslore: contemporary folklore on the Internet. Jackson, 2011. 279 p.

Hryshchenko I. V., Naumovska O. V. PLOT “AA*2140” ON INTERNET COMMUNICATIONS OF EASTER PERIOD

The relevance of the study is due to the growing interest on Internet communication, the perception of the Internet as a large space for research in traditional and contemporary folklore. It is of importance to note that the definition feature of Internet communication is intertextuality. It must be stressed that conscious or unconscious use of ancient traditional plots and motives, images (in the original or modified form) in the creation, retransmission gives grounds to include this array of texts in folklore.

The article considers specifics of the traditional fairy-tale plot in folklore records of the XIX – XX centuries and contemporary texts of Internet folklore, which are part of the Easter Discourse group. Internet folklore of the Easter period is characterized by temporality, cyclicity, locality, relevance, intertextuality. That's is why

at the end of the Easter period, Internet texts on this topic for some time lose relevance and relevance, fall into a kind of archive, which stores temporarily irrelevant folklore information.

It is of importance to note it is important to match all the necessary components for the temporal, cyclical and appropriateness of the folklore plot returned from the archive and reused to emphasize the comic and demonstrate the opposition of Own and Alien in the religious aspect. In traditional texts, the interpretation of unusual behavior (which "falls out" of the sanctioned ethnosocium), deviations from social norms remains outside the text, in the new works, explanations are given, with emphasis and demonstration of the opposition of one's own and another's.

The emphasis has been placed on differences in views and perceptions of this topic, differences in these criteria or complete opposition to opinion contributes to the emergence of rejection, rejection, leads to conflict situations. To summarize, Internet folklore is the result of preserving, reproducing and retransmitting traditional folklore.

Key words: *folklore, plot, Internet communication, Internet folklore, Own and Alien.*